

voitaneen yhdistää toisiinsa myös ilman 'kulkusta'. Tämä on kuitenkin hyvin pitkälti tulkintakysymys.

Jarvan väitöskirja on tukeva empiirinen puheenvuoro vaikeaksi koetusta etymologisesta ongelmasta. Väitöskirja osoittaa sen, että ekpressiivisten sanojen tutkimus vaatii käsittämättömän pitkiä tutkimuspuhteita ensin sana-arkistossa ja sen jälkeen työpöydän ääressä. Kaoottisilta vaikuttavia sanaryppäitä ja niiden sisäisiä vaikutussuhteita ei voi tutkia ja analysoida oman kieli-kompetenssinsa perusteella. Ekpressiivisanojen merkitykset ovat moninaisia mutta eivät sattumanvaraisia. Laajoja aineistoja systemaattisesti tarkastelemalla päästään kyllä selvyYTEEN siitä, mitkä merkitystyyppit ovat tyypillisiä ekpressiivisille sanoille ylimalkaan ja mitkä taas tiettyjä äänne-yhdistelmiä, sanokaamme vaikka fonestee-meja, sisältäville sanoille. Merkitykset eivät siis ole kaoottisia, eivät myöskään sanojen väliset morfologiset suhteet eikä niissä esiintyvä runsas variaatio.

Ekpressiivisanoja voidaan siis tutkia vain empiirisesti ja suurilla aineistoilla. Tämä edellyttää aineiston rajaamista muilla tavoin. Jarva on tehnyt oivallisen rajauksen tarkastelemalla neljän venäläisperäisen

lainasanan ympärillä vellovaa ekpressiivistä ainesta. Venäläisperäisyyden ja ekpressiivisyyden suhteen selittäminen ja todistaminen jatkumoksi on työn oivallinen tieteellinen anti. Tulevat ekpressiivisanojen tutkijat voivat nyt hyödyntää Jarvan metodologisia avauksia, ja tällä hankalalla sanastontutkimuksen alalla näyttääkin olevan edessä sangen valoisa tulevaisuus. ■

ULLA-MAIJA KULONEN

Sähköposti: ulla-maija.kulonen@helsinki.fi

LÄHTEET

ITKONEN, TERHO 1977: Karjalais-suomalainen suksiretki. – *Kielen ja kulttuurin kentältä; Igor Vahroksen 60-vuotishuhtakirja*. Neuvostoliittoinstituutin vuosikirja 25 s. 27–50. Helsinki: Neuvostoliittoinstituutti.

SSA = *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 556. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1992–2000.

TUTKIMUS ITÄMERENSUOMALAISTEN KIELTEN MORFOSYNTAKSISTA

Riho Grünthal *Finnic adpositions and cases in change*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 244. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura 2003. 235 s. ISSN 0355-0230.

Itämerensuomalaisten kielten morfosyntaksin tutkimus on rikastunut monipuolisella ja laaja-alaisella tutkimuksella: joulukuussa 2003 Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisessa laitoksessa puolusti väitös-

kirjaansa *Finnic adpositions and cases in change* Riho Grünthal. Grünthalin tutkijaluonteessa yhdistyvät teoreettinen syvällisyys, avarakatseisuus ja laaja kielten tuntemus. Tämä on itämerensuomalaisten

kielten tutkijalle oivallinen yhdistelmä, ja väitöskirjassa näitä vahvoja puolia on käytetty onnistuneesti hyväksi. Tekijä hyödyntää tutkimuksessaan paitsi itämerensuomalaisten kielten sekä niihin vaikuttaneiden kielten historian ja rakenteen tuntemustaan myös laajaa perehtyneisyyttään typologiseen tutkimukseen sekä nykyisiin lingvistisiin teorioihin. Tuloksena on systemaattinen kokonaisuus, jossa itämerensuomalaisten kielten sija- ja adpositiojärjestelmien kautta tarkastellaan kielijärjestelmässä tapahtuvia prosesseja. Keskeiseksi tutkimuskohteeksi on valittu nominaaliset adverbiaalisten merkitysten ilmaisukeinot: paikkaa, välinettä ja tilaa ilmaisevat sijamuodot sekä pre- ja postpositiot. Kielistä lähempään tarkasteluun on valittu erityisesti kaksi voimakkaan vieraskielisen vaikutuksen alla olevaa mutta uhanalaisuudeltaan ja typologiselta tyypiltään erilaista kieltä: vepsä ja liivi. Niiden muotokeinoissa tapahtuneiden muutosten perusteella selvitetään kielenssäisten ja kieltenvälisten tekijöiden toimintaa. Valinta on onnistunut, sillä näin on mahdollista seurata erilaisten muutosten vaikutuksia erityyppisissä kielissä. Grünthal käsittelee aihettaan laajasti, sillä työ koskee myös muita itämerensuomalaisia kieliä, erityisesti viroa ja suomea.

Ongelmat, joihin tekijä etsii vastauksia itämerensuomalaisia kieliä tarkastelemalla, ovat yleisteoreettisia: yksittäisten muotojen muutoksen ja systeemin pysyvyyden suhde ja tässä suhteessa ilmenevien ristiriitojen ratkaisumallit; kieliopin eri osien erilainen herkkyys vieraille vaikutteille, vieraan vaikutuksen asema kielisysteemissä, analogian rooli kielenmuutoksissa, kielikohtaisten ja universaalien tendenssien suhde, prosessien luonne typologisesti erilaisissa sukukielissä; uusien kielellisten muotojen syntymisen ja merkityksenmuutosten mekanismit. Kaikkiaan työ liittyy morfosyn-

taksia koskevan tutkimuksen yleislingvistiseen kontekstiin.

Tekijä rakentaa työn teoreettista taustaa tuomalla esiin viimeaikaisen tutkimuksen erityisesti itämerensuomalaisten kielten, kielitypologian, kielihistorian, kielen muutoksen ja kielikontaktien alalta. Keskeinen on Lyle Campbellin ja Alice C. Harrisin (1995) kehittämä jako uudistavaan (*innovative*) ja säilyttävään (*preservative*) re-analyysiin. Grünthal kypsyttelée oppositiotta edelleen ja asettaa samalla kyseenalaiseksi sen, että kielen muutos etenee aina yksisuuntaisena. Myös W. Croftin, A. Aikhenvaldin, R. Dixonin, Esa Itkosen, J. Bybeen, J. Greenbergin, R. Lassin, T. Givónin, R. Anttilan ja B. Heinen näkökulmat tulevat työssä esiin. Grünthalin tutkimus ei kuitenkaan asetu mihinkään olemassa olevaan teoreettiseen kehykseen, vaan tekijä on muodostanut oman teoreettisen näkemyksensä. Tutkimus on ennen muuta kvalitatiivinen ja perustuu eri kielistä eri lähteiden pohjalta kerättyyn aineistoon ja esimerkkimateriaaliin mutta myös tutkijan omaan kielen tuntemukseen. Erityiseen — jossakin määrin myös kvantitatiiviseen — tarkasteluun otettujen liivin ja vepsän materiaali on peräisin 1900-luvun alussa julkaistuista teksteistä.

Työ koostuu seitsemästä luvusta. Kolme ensimmäistä ja osin myös neljäs luku esittelevät tutkimuskohteen lisäksi työn teoreettisia lähtökohtia. Näitä seuraa empiirisen materiaalin analyysi. Luvussa 4 analysoidaan itämerensuomen pre- ja postpositioliouseketta, luvussa 5 vepsän sijajärjestelmän muuttumista ja luvussa 6 kielikontaktien valossa vepsässä ja liivissä tapahtuneita muutoksia. Luku 7 kokoaa tulokset.

Lähtökohtia ja aineistoa esittelevistä luvuista ensimmäinen, lyhyt johdantoluku, tutustuttaa lukijan tutkimusongelmiin, aineistoon ja työn kulkuun. Toisessa luvussa (»Contrasting the Finnic languages») on vertaileva ja erittäin havainnollinen yleis-

katsaus itämerensuomalaisiin kieliin, niiden esiintymisalueisiin, historiaan, kehitysloihin sekä nominien morfologiaan. Sijajärjestelmien ja paradigmojen kompakti esitys taulukoissa 2.2 ja 2.3 (sivuilla 27 ja 29) antaa tulevaan analyysiin tutustumiselle selkeät perustiedot. Työn lähtöoletuksiin sisältyy kielenmuutokseen vaikuttavien tekijöiden keskinäisen riippuvuuden ja riippumattomuuden dialektiikka, jota työssä testataan valittujen kielten materiaalin perusteella.

Kolmannessa luvussa (»Erosive and preservative strategies in morphosyntactic change») tekijä tuo esiin oman näkökulmansa kielenmuutosten tutkimukseen. Teoria lähtee Campbellin ja Harrisin (1995) uudistavan ja säilyttävän reanalyysin oppositiosta, jota Grünthal nimittää kuluttavan (*erosive*) ja säilyttävän muutoksen vastakohtaksi. (Säilyttävinä muutoksina tekijä pitää erityisesti niitä, jotka pyrkivät ylläpitämään olemassa olevaa systeemiä ja tasoitamaan kulumisen seurauksia.) Grünthal laajentaa tämän opposition morfosyntaktisten muutosten yleiseksi periaatteeksi ja katsoo, että kuluttavia muutoksia kompensoivana mekanismina toimivat erityisesti analogiamuutokset. Kielenmuutosten analyysin kautta tekijä kritisoi kieliopillistumisteorian piirissä vallitsevaa näkökulmaa, jossa kielessä tapahtuvien muutosten katsotaan tapahtuvan aina tiettyyn suuntaan. — Sivuhuomautuksena voi esittää, että myös kieliopillistumisteorian sisällä on jo luovuttu yhdensuuntaisuushypoteesin absoluuttisesta tulkinnasta.

Johdantolukuja seuraava analyysi perustuu edellä esitettyihin lähtökohtiin. Neljännessä luvussa (»Finnic adpositional phrase») tarkastellaan perusteellisesti itämerensuomalaisten kielten adpositiosysteemejä sekä diakronisesta että synkronisesta näkökulmasta. Analyysi osoittaa, että itämerensuomessa pre- ja postpositioraken-

teisiin liittyy säännönmukaisuuksia, joista esitetään tiivistelmä taulukossa 4.4 (sivulla 65). Tämäkin taulukko on sellainen, johon lukija palaa yhä uudelleen. Erikseen Grünthal tarkastelee liivin adpositiolaraketta. Sananmuotojen lyheneminen on liivin kielessä aiheuttanut sen, että genetiivi- ja nominatiivimuotoja ei aina voi erottaa toisistaan, mikä on yhdessä adpositioiden ja verbipartikkeleiden homonymian kanssa lisännyt lauserakenteiden monitulkintaisuutta. Kuluttavien seurausten tasoittamiseksi, tässä tapauksessa adpositiorakenteen tunnistamisen takaamiseksi, ovat apuun tulleet muut ilmaisukeinot, ennen muuta sanajärjestyksen tiukentuminen. Liivin adpositiolarakkeeseen liittyvien, systeemiä säilyttämään pyrkivien prosessien analyysin tekijä on esittänyt loogisesti ja tyylikkäästi.

Viides luku (»The evolution of Veps local case system») kuvaa vepsän sijajärjestelmässä tapahtuneita muutoksia, joissa lyhenemisestä aiheutunut suuntaa ilmaisevien (latiivisten ja separatiivisten) sijamuotojen sulautuminen on johtanut systeemiä palauttavan uuden separatiivisuffiksin *-pAi* syntyyn adposition pohjalta (vrt. suomen *päin*). Tässä tapauksessa uusi muotokeino on kaikista mahdollisista merkityksistä vallannut ennen muuta paikan merkityksen, mikä on argumentti paikan merkityksen ensisijaisuuden ja lokalistisen hypoteesin puolesta. Prosessien analyysi on esitetty havainnollisten taulukoiden, kaavioiden ja runsaan esimerkistön avulla.

Kuudes luku (»Language contact and morphosyntactic change») kuvaa etelävepsän prolatiivi-komitatiivin ja liivin translatiivi-komitatiivin kautta sijamuotojen syntyä ja monimerkityksisyyttä, jossa tärkeä rooli on kontaktikielten (tässä tapauksessa venäjän ja latvian) konstruktoiden analogialla. Etelävepsän prolatiivisuffiksi *-(d)mu(d)* on kehittynyt postpositiosta,

joka pohjoisemmissa kielimuodoissa esiintyy edelleen muodossa *möto ~ möte ~ mede* (vrt. suomen *myöten*) ja on sittemmin alkanut ilmaista myös komitatiivista merkitystä, esikuvanaan ilmeisesti venäjän instrumentaali, jolla on molemmat merkitykset. Muissa vepsän kielimuodoissa nämä kaksi merkitystä pidetään eri muodoilla selvästi erossa toisistaan. Liivin translatiivin (*ks*-suffiksin) reanalyysi translatiivi-komitatiiviksi perustuu liivin translatiivirektoisen preposition *pa*-rakenteen analogiaan latvian (akkusatiivi-)instrumentaalirektoisen *pa ~ par* -rakenteen kanssa: prepositioon liittyvän substantiivin sijat ovat liivissäkin alkaneet kantaa myös komitatiivista merkitystä. Kummassakin tapauksessa muutokset ovat tapahtuneet sijasyntaksin perifeerisessä osassa, joka ei kuulu itämerensuomalaisten kielten perusrakenteeseen ja jossa myös muissa maailman kielissä tapahtuu erityyppisiä liikahduksia. Grünthalin esitys tästä kehityksestä on selkeä, looginen ja hyvin havainnollistettu.

Viimeinen luku kokoaa tulokset lyhyesti yhteen. Se osoittaa, että tekijän teoreettinen kehys on toimiva ja auttaa ymmärtämään sitä kirjavaa kuvaa, joka kielten morfotaksin muuttumisesta muodostuu. Kielissä tapahtuvat kuluttavat ja säilyttävät muutokset vaikuttavat toisiinsa ja aiheuttavat muutoksia kieliopissa. Kielen perusrakenteet, kuten itämerensuomalaisten kielten suunnanilmausten kolmijako, eivät tavu helposti ulkoisille vaikutteille. Kielen sisäisten, asteittaisten muutosten vuoksi myös perusrakenteiden tasapaino voi kuitenkin häiriintyä; näitä häiriöitä systeemi

pyrkii korjaamaan. Muutoksille altistuvat helpoimmin perifeeriset adverbiaaliset funktiot: komitatiivisuus, instruktiivisuus, translatiivisuus. Liivin ja vepsän osalta kehitystä on tukenut myös vahva vieraan kielen vaikutus.

Riho Grünthalin väitöskirja ei ole kevyttä luettavaa; teksti on tiivistä ja vaatii todellista syventymistä. Hajamielisellä selailulla lukija ei tavoita asian ydintä. Niille, joilla on aitoa teoreettista kiinnostusta morfotaksissa tapahtuvien prosessien ymmärtämiseen, teos tarjoaa vakuuttavan ja loogisen analyysin riippumatta siitä, tuntee tutkittavia kieliä vai ei. Siksi on hyvä, että työ on englanninkielinen ja ottaa siten huomioon kansainvälisen yleisön. Tosin Grünthalin teoreettinen kehys poikkeaa josakin määrin kieliopillistumisteoriasta, mutta vaihtoehtoisten teorioiden kilpailua on aina ollut ja tulee aina olemaan. Nykynäkökulmasta on erityisen ilahduttavaa, että Grünthalin akateemisessa toiminnassa yhdistyvät itämerensuomalaisten kielten tuntemus ja yleislingvistinen ajattelu. ■

HELLE METSLANG

Sähköposti: helle.metslang@helsinki.fi

Suomennos: Minna Jaakola

LÄHTEET

CAMPBELL, LYLE – HARRIS, ALICE C. 1995: *Historical syntax in cross-linguistic perspective*. Cambridge studies in linguistics 74. Cambridge: Cambridge University Press.